

УДК 027

Наталія АШАРЕНКОВА,

доцент, професор кафедри теорії, історії та практики культури Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв Міністерства культури і туризму України, канд. пед. наук

Історія та еволюція поняття «публічна бібліотека»

Аналізуються сучасні погляди на поняття «публічна бібліотека», розкриваються підходи до його визначення у різні періоди вітчизняної історії бібліотечної справи, узагальнюються істотні ознаки поняття, простежуються зміни у тлумаченні терміна, обґрунтовується зміст категорії «загальнодоступність», пропонується визначення поняття «публічна бібліотека».

К л ю ч о в і с л о в а: публічна бібліотека, історія поняття, термін, визначення, зміст поняття, істотні ознаки.

Більше десяти років минуло з часу, коли публічна бібліотека здобула визнання на державному рівні, а сам термін офіційно введено в широкий обіг Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995). У ньому зазначалося, що публічні бібліотеки для дорослих, юнацтва, дітей є складовою бібліотечної системи країни.

Однак у пострадянському бібліотекознавстві й досі відсутні категоріальна чіткість й однозначність у розумінні поняття «публічна бібліотека». Якщо сутність терміна «бібліотека», модифікація його смислового значення в процесі поступу суспільства здобули наукове обґрунтування, то прикметник «публічна» створив інформаційне поле для дискусій. Предметом обговорення стали зміст поняття «публічна бібліотека», походження й синонімічність (або смислова відмінність) термінів «масова» і «публічна» бібліотека, належність тих чи інших бібліотек до категорії публічних, а публічної – до типу/виду бібліотеки (масової бібліотеки) та деякі ін.

Дехто з російських бібліотекознавців узагалі заперечує цей термін, вважаючи його розмитим, а саме явище – несформованим. Одним із прикладів існування такого погляду може бути відсутність в енциклопедії «Книга» (1998) статті, присвяченої публічній бібліотеці, і водночас наявність статті «Бібліотека масова». Доречно згадати, що саме її автору М. Я. Дворкіній належить думка, висловлена у 1992 р.: «Поняття «масова бібліотека» себе дискредитувало, і ми вимушені думати про іншу назву»¹.

Впродовж 1990-х років у спеціальній літературі були зроблені спроби з'ясувати сутність поняття

«публічна бібліотека». Розбіжність поглядів на його зміст (істотні ознаки) і обсяг (бібліотеки, на які воно поширюється) вплинули на несподівані й доволі суперечливі висновки, зроблені російськими вченими на початку нового століття.

Так, М. І. Акіліна і С. Г. Матліна вважають, що «визначення не варто прив'язувати до будь-якого типу бібліотек, а до публічних відносити лише ті з них, в яких превалює соціалізуюча функція»². Такий підхід дозволяє пояснити віднесення до цієї категорії бібліотек лікарень, місць позбавлення волі, військових частин, санаторіїв, дитячих, юнацьких книгозбірень, які обслуговують окремі групи населення за місцем проживання або тривалого перебування. Тому зроблено висновок, що публічна бібліотека є не типом бібліотеки, а метафорою.

Не заглиблюючись в обґрунтованість висловленої точки зору стосовно не належності її до типу бібліотеки і соціалізуючої функції як переважної, зосередимо увагу на позиції авторів стосовно метафоричності цього поняття.

«Метафора (від грец. – переміщення) – зворот мови, для якого характерне вживання образного виразу чи слова в переносному значенні для визначення якогось предмета або явища, схожого з ним окремими рисами...»³. Сучасна філософія вважає метафору засобом пізнання світу, а метафоричність – рисою мисленнєвої діяльності людини, що проявляється в різних сферах⁴.

² Акіліна М. І., Матліна С. Г. Публичные библиотеки: тенденции обновления // Библиотековедение. – 2001. – № 2. – С. 14.

³ Словник іншомовних слів / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – С. 634.

⁴ Себар Т. В. Роль метафори в процессе познания // Філософія і література: Матеріали XI Харківських міжна-

¹ Цит. за: Терешин В. И массовая, и публичная // Библиотека. – 1995. – № 7. – С. 11.

Підкреслимо, що звернення до метафори має давні традиції у бібліотекознавстві. У пошуках філософського смислу бібліотеки відомі діячі бібліотечної справи XIX–XX ст. говорили про неї як про образ світу, міст, що з'єднує минуле з майбутнім, скарбницю знань, модель, лабіринт культури. Як вважає сьогодні філософ М. Ю. Опенков, «бібліотека символізує не тільки лабіринт культури, а й навігацію в цьому лабіринті»⁵.

Образ бібліотеки використовувався і для визначення ключових метафор культури: «космос як бібліотека, в якій кожна книга розповідає про всі інші, або містить книгу, в якій описані всі інші книги; бібліотека як магічний кабінет, в якому зачакловані кращі душі людства, які чекають слова, щоб вийти з німоти»⁶.

Засоби словесної образності, притаманні стилю сучасної науки, знайшли втілення у позначенні нових явищ у бібліотечній сфері – «віртуальна бібліотека», «бібліотека – інформаційний посередник», «бібліотекарі – навігатори знань» та ін., що стало певним кроком у їх науковому осмисленні. У наведених прикладах метафора виконувала функції, що випливали із завдань, поставлених перед собою суб'єктом мовлення.

Пропозиція щодо використання поняття публічної бібліотеки в якості метафори для пояснення неоднозначного погляду на його зміст і обсяг не є, на нашу думку, продуктивною з наукової точки зору. Умовність терміна вносить розпливчастість у розуміння суттєвих ознак публічної бібліотеки. Крім цього, надання поняттю метафоричності вступає у протиріччя з вітчизняною (дожовтневий період) і всесвітньою історією бібліотечної справи. В ній публічні бібліотеки посіли помітне місце як окремий тип і самостійний вид бібліотек, з притаманними їм спільними рисами і соціальними функціями. Саме ідеї і досвід минулого, осмислені з позиції розвитку України в нових історичних умовах, було покладено в основу поступового перетворення публічної бібліотеки в демократичний інститут суспільства.

У той же час вживання даного терміна в переносному значенні стосовно інших об'єктів і явищ є цілком виправданим, оскільки надає образності висловленій думці за рахунок характерних для ньо-

родних Сковородинівських читань. – Х.: Прометей-Прес, 2004. – С. 96.

⁵ Опенков М. Ю. Лабиринт и его карта: Библиотека как модель культуры // Библиотечное ДЪЛО. – 2005. – № 02 [26]. – С. 25.

⁶ Там же.

го ознак. Наприклад, говорячи про інтернет як публічну бібліотеку, ми підкреслюємо його відкритість, доступність інформації для всіх бажаючих.

Дослідники термінології відзначають, що за несформованості наукового поняття застосовують образні засоби у стилі мовлення⁷. Тому висновок, зроблений російськими вченими, є певним свідченням існуючої невизначеності поняття «публічна бібліотека», а відтак і розуміння сутності самого явища.

Філософія розглядає поняття як думку, що «відображає в узагальненій формі предмети та явища дійсності, зв'язки між ними через фіксацію загальних та специфічних ознак»⁸. За висловом В. С. Біблера, поняття «не «цеглинка» думки, а її «будівля», її тотальність»⁹.

Наукове опрацювання поняття сприяє розв'язанню проблеми однозначності термінів та чіткості у понятійному апараті будь-якої галузі знань і тому є важливим питанням теорії. Не менш важливе воно і для бібліотечної практики. Чітко визначене і науково обґрунтоване поняття може стати ключем до втілення нових ідей, спрямованості дій, пошуку інноваційних рішень у різних сферах практичної діяльності.

Мета статті полягає в тому, щоб дослідивши генезис поняття «публічна бібліотека», сформулювати його дефініцію, обґрунтувавши істотні ознаки. У постановці мети ми спиралися на тезу, що будь-яке поняття невіддільне від конкретного часу, а «сутність предмета в її діалектико-матеріалістичному розумінні – це і є та межа, до якої дійшло пізнання предмета на даному ступені»¹⁰. Розвиток знання про предмет (у нашому випадку – публічну бібліотеку) дозволяє глибше проникати в його суть, відкривати нові якості й властивості, що неминуче відобразатиметься на змісті поняття.

Як відомо, дефініція є коротким визначенням поняття, що відображає істотні ознаки предмета чи явища. Ще в давні часи засновник теорії поняття Аристотель сформулював правила визначення, які не втратили своєї актуальності. Наведемо деякі з них: дефініція повинна достатньо повно розкри-

⁷ Дядюра Г. Образність у термінології фізики елементарних частинок // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. пр. – К.: КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С. 167.

⁸ Философский энциклопедический словарь. – М., 1983. – С. 513.

⁹ Библер В. С. Мышление как творчество. – М., 1975. – С. 160.

¹⁰ Войшвилло Е. К. Понятие как форма мышления: логико-гносеологический анализ. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – С. 120.

вати суть того, що визначається, бути чіткою, зрозумілою; визначення має належати лише тому об'єкту, який визначається (тобто не бути надто широким) і бути істинним для усякого одиничного предмета, який охоплюється цим поняттям (тобто не бути надто вузьким); визначати будь-що потрібно через більш відоме – найближчий рід та видову відмінність.

Оскільки в мові поняття позначається терміном, цілком логічним є звернення до етимології й семантики слів, що утворюють його.

Слово «публічний (а)» походить від слова «публіка», лат. *publicus* (народний) – народ, люди. В «Етимологічному словнику російської мови» вміщено відомості про вживання його у 1704 р. Ф. Прокоповичем і Петром I¹¹. Це можна пояснити тим, що у першій чверті XVIII ст. у Російській імперії зростає увага до науки, освіти, друку, відбувається її зближення з передовими країнами Європи.

Тлумачний словник В. Даля, який вперше вийшов з друку в 1863–1866 рр., дав таке роз'яснення слову «публічний»: «Всенародный, оглашенный, явный, известный. Для публики, общества устроенный, народный, общенародный, всенародный, вселюдный»¹². Як бачимо, в його розкритті використано мовні інтерпретації, зумовлені походженням слова. І хоча таке тлумачення збереглося й надалі, послідовність (а значить і пріоритетність) смислових акцентів змінилася.

Якщо в «Словнику української мови» (1977) воно подавалося у двох значеннях: «1. Який відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний. 2. Призначений для широкого відвідування, користування; громадський»¹³, то «Словник іншомовних слів» (1985) виводить на перше місце такі характеристики: «відкритий, гласний; суспільний»¹⁴.

Новітні довідкові видання перевагу у розкритті змісту слова надали характеристикам відкритості, гласності. Подібною точки зору дотримувалися й укладачі універсального англomовного словника Вебстера (1996). У цьому виданні термін «*public*»

тлумачиться як відкритий, явний, видимий; суспільний¹⁵.

Ці зміни можна пояснити тим, що на слово дивляться не лише як на лексичну одиницю. Його вважають «ідеальною формою висловлення й прояву суті, що рухається, плином будь-якого реального процесу в будь-якому напрямі і у будь-якій сфері дійсності»¹⁶. Для суспільства, яке стверджує себе як демократичне, надзвичайно важливим смислом слова «публічний (а)» є відкритість, гласність, прозорість.

Отже проведене вивчення дозволяє говорити про таке тлумачення терміна: відкритий, гласний, видимий; призначений для широкого відвідування, користування; суспільний, громадський.

Слово «бібліотека» походить від грецького «*bibliothēke*» – книгосховище. Аналіз його еволюції, здійснений бібліотекознавцем Ю. М. Столяровим, показав, що в різні періоди історії воно вживалося у різному значенні¹⁷.

У сучасних галузевих і суміжногалузевих лексикографічних джерелах усталеним є погляд на термін «бібліотека» як заклад, що організовує збір, зберігання, суспільне користування творами друку та іншими документами, приміщення, в якому він знаходиться, приватне зібрання документів, назву серій книг. У «Словнику книгознавчих термінів» (2003) додано ще одне його значення – «організована сукупність машинних програм»¹⁸. Це підтверджує думку, що з часом збагачується зміст поняття. В нашому дослідженні, згідно ст. 1 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеку і бібліотечну справу» (2000), ми розглядаємо бібліотеку як інформаційний, культурний, освітній заклад.

Як свідчать історичні джерела, словосполучення «публічна бібліотека» з'явилося в Росії в першій чверті XVIII ст. У цей період Петру I подаються на розгляд проекти організації науки та освіти в державі. Серед них були представлені два проекти Ф. Салтикова (1712, 1714), де вперше пропонувалося відкрити публічні бібліотеки в усіх губерніях Росії, а також книгозбірні у новостворених навчальних закладах – академіях-гімназіях.

¹⁵ Webster's new universal unabridged Dictionary. – New York: Barnes and Noble books, 1996. – P. 1562.

¹⁶ Владлен В. К. Развитие: Новый опыт натурфилософии: Эссе. – К.: Логос, 2005. – С. 182.

¹⁷ Столяров Ю. Н. У нашей науки есть особые функции // Библиотека. – 1998. – № 10. – С. 40–41.

¹⁸ Словник книгознавчих термінів / В. Я. Буран, В. М. Медведєва, Г. І. Ковальчук, М. І. Сенченко. – К.: Тов. «Видавництво Аратта», 2003. – С. 25.

¹¹ Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. / Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1987. – Т. 3. – С. 399.

¹² Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 3 т. – 2-е изд., испр. – СПб.; М., 1882. – Т. 3. – С. 535.

¹³ Словник української мови / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР. – К.: Наук. думка, 1977. – Т. 8. – С. 383.

¹⁴ Словник іншомовних слів. – 2-е вид. – К.: Головна редакція УРЕ, 1985. – С. 696.

У звіті Петру I про відрядження до країн Західної Європи, підготовленим у 1722 р. німецьким ученим І.-Д. Шумахером, було написано: «... к библиотекам принадлежит, и оныя суть или публичныя или частныя...»¹⁹. Закріпленню слова «публічна» у суспільній свідомості сприяло введення його в назву Імператорської бібліотеки, заснованої в Санкт-Петербурзі декретом Катерини II (1795) і відкритої для відвідування з 1814 р., утворення впродовж XIX ст. мережі публічних бібліотек у губернських і повітових містах Російської імперії, поява в російській енциклопедичній літературі статей, присвячених публічним бібліотекам країн Західної Європи та США, тощо.

Визначення поняття публічної бібліотеки в російських довідкових виданнях з'явилося у другій половині XIX ст. і подавалося як похідне від родового поняття «бібліотека». Так, у «Большой Энциклопедии» (1896) зазначалося: «Библиотека (греч.), мѣсто хранения, а затѣмъ и значительныя собранія книгъ... Различаются Б., находящіяся во владѣніи частныхъ лицъ (частныя библиотеки) и предназначенныя для общаго пользованія (публичныя библиотеки)»²⁰. Деякі уточнення стосовно впорядкування книжкових зібрань та їхнього призначення були зроблені в Енциклопедичному словнику братів Гранат: «Въ настоящее время Б. называется размѣщенное въ опредѣленномъ порядкѣ собраніе книгъ, назначенныхъ для общественнаго или частнаго пользованія»²¹.

В основу наведених вище визначень було покладено єдину ознаку – призначення бібліотеки. І хоча вона відповідала семантиці слова «публічний», її смислове значення було надто узагальненим. Це поняття могло поширюватися на будь-яку бібліотеку, засновану для загального/суспільного користування. Тому виникла необхідність конкретизувати його зміст, звернувшись до окремих подій, пов'язаних із втіленням ідеї публічності бібліотеки на теренах Російської імперії.

¹⁹ Цит за: Столяров Ю. Н. Опыт классифицирования библиотек по логическим и системным основаниям // Столяров Ю. Н. Библиотекосведение. Избранное. 1960–2000 годы / РГБ. – М.: Пашков дом, 2001. – С. 195.

²⁰ Большая Энциклопедия. Словарь общедоступных сведений по всем отраслям знаний: В 20 т. – СПб.: Библиографический Институтъ (Мейеръ) въ Лейпцигѣ и Вѣнѣ Книгоиздательского Т-ва Просвещение, 1896. – Т. 3. – С. 196.

²¹ Энциклопедический словарь русского библиографического института Гранат. – 13-е стереотип. изд. – М.: Редакция русского библиографического института Гранат. – [Б. г.]. – Т. 5. – С. 552.

Первісно Імператорська Публічна бібліотека призначалася «для употреблення всѣхъ и каждого». З 1843 р. цей задум втілювався у життя – її двері щоденно були відкриті для відвідувачів. На думку сучасників, за ступенем доступності вона займала одне з перших місць в Європі – до занять у читальній залі допускалися всі бажаючі і без додаткових формальностей²². Певні обмеження були введені у 1907 р.: вхідний квиток видавався за наявності паспорта, не дозволялося відвідувати книгозбірню особам віком до 18 років, учням середніх і початкових навчальних закладів, а також тим, хто ніде не вчився.

Не можна не сказати про те, що доцільність створення мережі публічних бібліотек у губернських і повітових містах Росії обґрунтовувалася необхідністю долучити місцеве населення до книги й журналу, створенням умов для просвітницької діяльності, проведення зустрічей, обговорення питань, пов'язаних із розвитком освіти, промисловості, вивченням рідного краю. На відкритті Вятської публічної бібліотеки (1838) О. Герцен висловив думку, яка в концентрованій формі увібрала в себе її суть: «Публічна бібліотека – це відкритий стіл ідей, за який запрошено кожного, за яким кожен знайде ту їжу, яку шукає...»²³. У той же час розуміння терміна «публічна» в російському суспільстві, генетично пов'язаного зі словами «публіка», «народ», мало свою специфіку.

У дореволюційній Росії у довідкових виданнях поширеним було таке роз'яснення слова «публіка»: «Публика (лат. publicus) собственно народъ, хотя теперь и придается это слово болѣе образованному или зажиточному классу»²⁴. А слово «народ» тлумачилося не тільки як люд, що народився на певній території, безліч людей, натовп, а й у більш вузькому – «чернь, простолюдые, низшія податныя сословія»²⁵. До них відносили селян, міщан, робіт-

²² Дерунов К. Н. Типичные черты в эволюции русских центральных государственных книгохранилищ: Отдельный оттиск из журнала «Библиографические известия», 1925, № 1–4 // Рус. библиогр. об-во при Московском ун-те. – М., 1926. – С. 20.

²³ Цит. за: Хавкина Л. Б. Руководство для небольших библиотек. Съ рисунками, образцами бланковъ и алфавитнымъ указателемъ. – М.: Типогр. Т-ва И. Д. Сытина, 1911. – С. 9.

²⁴ Настольный словарь для справокъ по всѣмъ отраслямъ знания: В III т. – СПб.: Изд-во Ф. Толля, 1864. – Т. III. – С. 235; Русский энциклопедический словарь. – СПб., 1876. – Т. IV. – С. 636.

²⁵ Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 3 т. – 2-е изд. – СПб.; М., 1882. – Т. 2. – С. 461.

ників та інші прошарки населення, які мали низький соціальний статус, початковий рівень освіти, або не мали її взагалі. Саме для них було утворено окрему мережу народних бібліотек із власними функціями, особливим складом книжкового фонду, методами бібліотечної роботи тощо. З перших років радянської влади поняття «народ» було перенесене на суспільство в цілому.

Отже, суспільне призначення, як визначальну ознаку поняття публічної бібліотеки, можна пояснити через доступність бібліотеки для всіх бажаючих, різноманітність бібліотечного фонду, зорієнтованість на освіту, організацію спілкування, просвітницьку роботу серед місцевого населення. Однак реалії тогочасного життя, досліджені в працях українських учених²⁶, не дозволили їй повною мірою виявити свою сутність.

У лексикографічних джерелах радянського періоду в зміст терміна були внесені роз'яснення у розгорнутій формі. Приміром, в енциклопедіях було подано такі визначення: «Публічні бібліотеки – загальнодоступні бібліотеки, призначені для обслуговування широких верств населення... Вони мають універсальний склад книг, знаходяться на державному бюджеті... обслуговують культурні потреби суспільства»²⁷; «Сучасна публічна (масова) бібліотека, що склалася в умовах Радянської держави, має такі ознаки: універсальний фонд, орієнтація на різні читацькі групи, активна пропаганда літератури, керівництво читанням ... з метою комуністичного виховання і підвищення культурно-освітнього рівня народу»²⁸. Галузеві й суміжногалузеві видання, по суті, наслідували ці тлумачення у різному обсязі, що свідчило про усталеність погляду радянського суспільства й бібліотечної спільноти на саме явище й поняття, яким воно позначалося.

Певні зміни у його визначенні сталися у пострадянський період.

У державному стандарті України «Інформація

²⁶ *Волинець А. А.* Становлення та розвиток мережі публічних бібліотек України (XIX – поч. XX ст.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 1998. – 17 с.; *Ашаренкова Н. Г.* Становлення та розвиток публічних бібліотек в Україні та США (XIX – поч. XX ст.) // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст. / Ін-т історії України НАН України. – К., 2002. – Вип. 6. – С. 61–74; *Бородіна Г. Г.* Мережа бібліотек півдня України: Формування та тенденції розвитку: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2003. – 20 с.

²⁷ БСЭ. – 2-е вид. – М., 1955. – Т. 35. – С. 279.

²⁸ УРЕ. – 2-е вид. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1983. – Т. 9. – С. 190.

та документація. Базові поняття. Терміни та визначення» публічна бібліотека розглядалася як «загальнодоступна універсальна бібліотека, що обслуговує широкі кола користувачів»²⁹. Нові характеристики з'явилися у термінологічному словнику «Библиотечное дело», в якому подавалося подвійне значення терміна: «1. Загальнодоступна бібліотека, що надає право користування кожному громадянину і безкоштовно здійснює основні види бібліотечного обслуговування. 2. Бібліотека, що обслуговує всі верстви населення і задовольняє їхні загальноосвітні, професійні та культурні потреби»³⁰.

У Модельному бібліотечному кодексі, прийнятому Міжпарламентською асамблеєю держав-учасників СНД (1998), це поняття було представлено у такому тлумаченні: «Публічна бібліотека є універсальною загальнодоступною бібліотекою, яка безоплатно задовольняє основні бібліотечні потреби громадян, і орієнтується переважно на потреби жителів території місцевого самоврядування (селища, району, міста)»³¹. Тобто, порівняно з попередніми, у дефініцію було введено додаткову характеристику – орієнтованість на потреби місцевої спільноти. Вона визнавалася важливою і у новому Міжнародному стандарті з бібліотечної статистики (2003). У ньому зазначалося, що публічна бібліотека, як загальнодоступна, обслуговує громадський загал певної адміністративно-територіальної одиниці³².

Отже, у наведених визначеннях є спільні й відмінні риси. Для зручності аналізу згрупуємо їх у певній послідовності. Публічна бібліотека: 1) загальнодоступна (обслуговує усі верстви населення); 2) універсальна; 3) безоплатно здійснює основні види бібліотечного обслуговування (задовольняє основні бібліотечні потреби); 4) задовольняє загальноосвітні, професійні, культурні потреби; 5) обслуговує широкі кола користувачів (усі верстви населення, громадян); 6) орієнтується переважно на потреби жителів території місцевого самоврядування (громадський загал певної адміністративно-територіальної одиниці).

²⁹ ДСТУ 2392–94. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення. Введ. з 01.01.95. – К.: Держстандарт, 1994. – С. 20.

³⁰ Библиотечное дело. Терминологический словарь / РГБ. – 3-е изд. перераб и доп. – М., 1997. – С. 98.

³¹ Информационный бюллетень Российской библиотечной ассоциации. – 1999. – № 4. – С. 143.

³² Поточний архів відділу наукового аналізу та розвитку бібліотечної справи НПБ України. – Міжнародний стандарт. Інформація та документація – Міжнародна бібліотечна статистика. ISO 2789. – 2003. – С. 3.

Спільною рисою, яка прослідковується як смислового константа усіх дефініцій, є загальнодоступність. Це дозволяє вважати її істотною ознакою поняття «публічна бібліотека». Однак, зміст її потребує уточнення.

Слово «загальнодоступний» означає *доступний для всіх* за ціною, за можливостями користування: доступний, нетаємний, відкритий, той, що *дає будь-кому* вільний доступ³³. Семантика слова показує, що, по-перше, використання його не потребує додаткових роз'яснень (приміром широкі кола користувачів, усі верстви населення), а по-друге – доступність для всіх не є тотожною доступності для користувачів, тобто тих, хто вже звертається до послуг книгозбірні.

Упродовж тривалої історії вітчизняної публічної бібліотеки задекларована загальнодоступність поступово перетворювалася на аморфну категорію – присутню де-юре і відсутню де-факто. Для того, щоб надати їй реальності у визначення вносили пояснення.

Загальнодоступність на даному історичному етапі потрібно розуміти, на нашу думку, як забезпечення рівних можливостей (створення надійних умов, реальне виконання) у користуванні публічною бібліотекою кожній людині незалежно від її віку, національності, віросповідання, соціального статусу, рівня освіти, економічного, фізичного стану. Саме на рівний доступ всіх людей до послуг публічної бібліотеки зроблено акцент у документах міжнародного рівня, якими керується сьогодні світове бібліотечне співтовариство³⁴.

Рівність можливостей стверджує в суспільній практиці демократичне право кожного на отримання бібліотечних послуг у традиційних і нових видах, формах, увагу до його потреб, інтересів, очікувань, повагу до індивідуальності.

Для того, щоб це стало дійсністю, сфера діяльності публічної бібліотеки повинна обмежуватися територіально. І це не є обов'язковим елементом у визначенні поняття, як і ознака універсальності її

фонду. Це – необхідні умови для створення рівних можливостей в отриманні бібліотечних послуг людьми, які мешкають у певній місцевості. Крім цього, це є її обов'язком, оскільки вона утримується за рахунок регіонального чи місцевого бюджетів, а всі інші джерела фінансування є додатковим до основного. Мабуть тому на цю особливість зроблено наголос у «Керівництві ІФЛА/ЮНЕСКО» (2001): «Публічна бібліотека – це служба, що знаходиться у конкретній місцевості, задовольняє потреби конкретної місцевої громади і діє в умовах життя такої громади»³⁵.

Таким чином, дослідження історії поняття «публічна бібліотека», узагальнення та аналіз його істотних ознак, осмислення динаміки їх змін дозволяють запропонувати таке визначення: «Публічна бібліотека – бібліотека, що забезпечує рівні можливості доступу до інформації, знань, культурних цінностей усім верствам населення».

У ході опрацювання поняття ми спиралися на один із основних законів логіки – всяка істинна думка повинна бути обґрунтованою. Тому в дефініції поняття були враховані такі моменти: терміноодиниця «публічний» відповідає його сучасному смислового значенню; визначення здійснено через найближчий рід (бібліотеку) і видову відмінність об'єкта (загальнодоступність); сутність публічної бібліотеки вказує на її призначення в суспільстві (забезпечення рівних можливостей доступу до інформації, знань, культурних цінностей); розвиток знання про предмет збагачує зміст поняття (відкритість для всіх верств населення без будь-яких обмежень).

Отже, еволюція поняття публічної бібліотеки зумовлена послідовними визначеннями її як закладу для загального/суспільного користування, загальнодоступної бібліотеки, такої, що забезпечує рівні можливості доступу до інформації, знань, культурних цінностей усім верствам населення.

³³ Ожегов С. И. Словарь русского языка. – 3-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1964. – С. 427; Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. – М.: Госиздат иностранных и нац. словарей, 1956. – Т. 1. – С. 480.

³⁴ Див.: Информационно-библиотечная сфера: международные акты и рекомендации: Сб. справочно-нормативных и рекомендательных материалов. – М.: Либерия, 2001. – С. 38, 56.

³⁵ Руководство ИФЛА/ЮНЕСКО по развитию службы публичных библиотек / МФБА. – СПб.: Изд-во РНБ, 2001. – С. 12.